

Scientific Journal

Journal of Research in Educational Systems

Volume 15, Issue 52,
Pp. 147-156
Spring 2021

Print Issn: 2383-1324

Online Issn: 2783-2341

Indexed by ISC

www.jiera.ir

Journal by
Research in Educational
Science is licensed under a
Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Document Type:
Original Article

✉ Corresponding Author:

ksheivandi@gmail.com

Received: 02/22/2021

Accepted: 06/19/2021

How to Site: Sheivandi
Cholichéh, K. (2021). Content
Analysis of Elementary School
Social Studies Books based on
Webster's Wisdom Theory.
*Journal of Research in Educational
Science*, 15(52), 147-156.

doi:10.1001.1.23831324.1400.15.52.10.2

Content Analysis of Elementary School Social Studies Books based on Webster's Wisdom Theory*

Kamran Sheivandi Cholichéh✉

Assistant Professor, Educational Psychology Dept., Allameh Tabataba'i University,
Tehran, Iran

Abstract

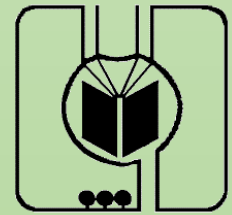
The present study aimed to analyze the content of elementary school social studies textbooks based on Webster's wisdom theory in order to assess students' readiness to face with the world affected by the coronavirus pandemic. This research was fundamental in terms of purpose and descriptive in terms of nature. The statistical population included third to sixth grade social studies textbooks. In order to collect data, the Census method was used. The unit of analysis was the pages (text, chapter titles, image, questions or activities). The research tool included a checklist based on the five dimensions of Webster's theory (2007). Findings showed that in designing social studies books, only the dimension of openness to experience has been considered enough; While the dimension of humor and reviewing memories and reflection has been neglected in almost all grades, and emotional regulation has not received much attention in other grades except in the third grade. Attention to the dimension of challenging experiences was appropriate at other levels except the fourth grade. Shannon entropy represented a high information load for all dimensions and special attention to the components of memory review and reflection, emotional regulation and challenging experiences. The results of the research showed that filling the gap between the elementary grades in terms of wisdom dimensions and designing the content of books in order to cultivate wise, innovative and empathetic students to live in the current turbulent world is a great mission for educational institutions that it has been neglected somewhat.

Keywords:

Content analysis, wisdom, Webster's theory

* The present article is an independent research

تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس نظریه خرد وبستر *

نشریه علمی

پژوهش در نظام‌های آموزشی

دوره ۱۵، شماره ۵۲،
ص ۱۴۷-۱۵۶
بهار ۱۴۰۰

شاپا (چاپی): ۱۳۲۴-۲۳۸۳
شاپا (الکترونیکی): ۲۳۴۱-۲۷۸۳
نمایه در ISC

www.jiera.ir

نشریه علمی پژوهش در نظام‌های آموزشی تحت قانون بین‌المللی کپی‌رایت Creative Commons: BY-NC است.

نوع مقاله: مقاله اصیل پژوهشی

✉ نویسنده مسئول:

ksheivandi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۲/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۹

استناد به این مقاله: شیوندی چلیچه، ک. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس نظریه خرد وبستر. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۵(۵۲)، ۱۴۷-۱۵۶.
doi:20.1001.1.23831324.1400.15.52.10.2

چکیده

پژوهش پیش رو با هدف تحلیل محتوای کتب درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس نظریه خرد وبستر در جهت ارزیابی میزان آمادگی دانش‌آموزان برای رویارویی یا جهان متأثر از پاندمی کروناویروس انجام شد. این پژوهش از نظر هدف، بنیادی و از نظر ماهیت، توصیفی از نوع تحلیل محتوا بود. جامعه آماری شامل کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم تا ششم بود. به منظور گردآوری داده‌ها از روش تمام‌شماری استفاده شد. واحد تحلیل، صفحات (متن، عناوین فصول، تصویر، پرسش‌ها یا فعالیت‌ها) بود. ابزار پژوهش شامل فرم واریسی مبتنی بر ابعاد پنج‌گانه نظریه Webster (2007) بود. یافته‌ها نشان داد که در طراحی کتب مطالعات اجتماعی فقط بعد گشودگی به تجربه به اندازه کافی مورد توجه قرار گرفته؛ در حالی که بعد شوخ‌طبعی و مرور خاطرات و تأمل تقریباً در تمام پایه‌ها مغفول مانده و تنظیم هیجانی به جز در پایه سوم در دیگر پایه‌ها چندان مورد توجه قرار نگرفته است. توجه به بعد تجارب چالشی به جز پایه چهارم، در دیگر پایه‌ها در سطح مناسب بود. آنتروپی شانون بیان‌گر بار اطلاعاتی بالا برای تمام ابعاد و توجه ویژه به مؤلفه‌های مرور خاطرات و تأمل، تنظیم هیجانی و تجارب چالشی بود. نتایج پژوهش گویای نشان داد که پر کردن شکاف میان پایه‌ها در توجه به ابعاد خرد و طراحی محتوای کتب در جهت پرورش دانش‌آموزان خردمند، نواندیش و همدل در جهت زندگی در جهان پرتلاطم کنونی رسالتی بزرگ برای نهادهای آموزشی است که در کتب مطالعات اجتماعی تا اندازه‌ای مورد غفلت قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی:

تحلیل محتوا، خرد، نظریه وبستر

* مقاله حاضر به صورت پژوهشی مستقل انجام شده است.

مقدمه

انسان به سبب زندگی در جهانی پر از تلاطم همواره در معرض رویارویی با بلاهای طبیعی قرار دارد. در این میان، اپیدمی کروناویروس^۱ یک بحران ناگهانی را در جهان ایجاد کرد که در طی مدت کوتاهی جهان را فرا گرفت (Jiang et al., 2020) و کشور ایران نیز اسیر تلاطم ناشی از این بحران گشت (Raofi et al., 2020) و در یک دوره کوتاه، احساسات منفی و ترس ناشی از خطرات بیماری، قرنطینه و حفظ فاصله اجتماعی منجر به بروز انواع بروندهای منفی مانند افسردگی، استرس پس از سانحه (Polizzi et al., 2020) و اضطراب شد (Fardin, 2020).

اکنون، با گسترش این بحران، دست‌اندرکاران آموزش و پرورش و روان‌شناسان باید به این پرسش اساسی پاسخ دهند که آیا افراد جامعه از توانمندی‌های لازم جهت رویارویی درست با اثرات نامطلوب این شرایط بحران‌زا برخوردار هستند؟ در راستای پاسخ به این سؤال، مفهوم خرد^۲ به‌عنوان یک توانمندی چندبعدی پای به عرصه ظهور می‌گذارد. از دیرباز، خرد در اندیشه‌ی بشری جایگاه رفیعی داشته و نزد اقوام و ملل گوناگون ستایش شده است. اندیشمندان، این ویژگی بی‌همتای انسانی را بن‌مایه‌ی حیات حقیقی بشر و دستیابی به کمالات مادی و معنوی دانسته‌اند (وجدانی، ۱۳۹۱). برخلاف سالیان متمادی که خرد به‌عنوان مفهومی در گستره‌ی فلسفه محسوب می‌شد، در چند دهه گذشته در میان روان‌شناسان مورد توجه قرار گرفته است (Asadi et al., 2019). جامع‌ترین برنامه تحقیقاتی در زمینه خرد، پارادایم برلین^۳ بوده که توسط بالتس و همکاران (Ardelt, 2004) صورت پذیرفته است و خرد را نوعی تخصص در مسائل بنیادین زندگی تعریف می‌کنند و این تسلط را بر اساس پنج ملاک توصیف شده است: دانش غنی در امور واقعی^۴، دانش غنی در روش‌ها و کاربردها^۵، بافت‌گرایی فضای زندگی^۶، نسبی‌گرایی ارزش‌ها و اولویت‌های زندگی^۷ و تشخیص و مدیریت عدم قطعیت در اوامر زندگی^۸.

مرادی و همکاران (۱۳۹۷) در تعریف مفهوم خرد، بیان می‌کنند که یک اجماع در حال رشد در بین فلاسفه، روان‌شناسان و متخصصان علوم اجتماعی به وجود آمده است که خرد حداقل در ابعاد تأملی، شناختی و عاطفی نمو می‌یابد. به‌طور همانند، Ardelt (2004)، خرد را با ادغام ابعاد شناختی، عاطفی و تأملی تعریف کرد. بعد شناختی، تمایل برای درک عمیق‌تر زندگی، بعد تأملی نشان‌دهنده‌ی یادگیری فردی از راه خودآگاهی و خودبینشی و درک رویدادها از چشم‌اندازهای مختلف و بعد عاطفی، دربرگیرنده‌ی بیان احساسات و عواطف، همدردی و عشق نسبت به دیگران است. در علم روان‌شناسی، خرد به‌عنوان یک ویژگی شخصیتی (Nofle et al., 2011)، توانایی شناختی یا ترکیبی از هر دو (Bruyaa & Sternberg et al., 2009) قلمداد شده است. (Ardelt, 2018) خرد را یک عنصر هوش عملی می‌داند که بر عملکرد یکپارچه هوش تحلیلی، خلاق و عملی نظارت دارد و به‌طور خاص، بر تعادل اجزای مختلف خرد تمرکز دارد. خرد، استفاده از دانش ضمنی (کاربرد هوش و تجربه) در سایه ارزش‌ها، برای دستیابی به خیر عمومی است که با ایجاد توازن بین علایق درون‌فردی، بین‌فردی و فرافردی در کوتاه‌مدت و بلندمدت به تعادلی سازگار با محیط‌های موجود، شکل دادن به محیط‌های موجود و انتخاب محیط‌های جدید دست می‌یابد (Thomas et al., 2017). Yang (2014) بر اساس مطالعات وسیع خود در مورد فرهنگ شرقی و مطالعات غربی، مدل «دیدگاه فرآیندی خرد» را پیشنهاد کرد که باور دارد خرد نوع خاصی از فرایند زندگی واقعی است و زمانی حاصل می‌شود که فرد از نظر شناختی به یکپارچگی غیرمعمول دست یابد، ایده‌هایش را در عمل نشان دهد و به تبع آن آثار مثبتی هم برای خود و هم برای دیگران به دنبال آورد.

در راستای آنچه گفته شد، با وجود آن‌که خرد در اندیشه‌ی کهن ما ایرانیان نیز نقش اصلی و محوری داشته است، مرور نظریه‌های علمی گویای این است که بیشتر نظریه‌های موجود در ارتباط با مفهوم خرد از دیدگاه‌های اندیشمندان غربی سرچشمه گرفته‌اند و نظریه‌های معتبری مبتنی بر منابع ایرانی

5. procedural knowledge

6. life span contextualism

7. relativism of values and life priorities

8. recognition and management of uncertainty

1. coronavirus

2. Wisdom

3. The Berlin Wisdom Paradigm

4. factual knowledge

هدف پاسخ به این پرسش انجام شده است که آیا در طراحی و برنامه‌ی آموزش کتب درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در ایران به مؤلفه‌های خردمندی در نظریه Webster (2007) توجه لازم صورت گرفته است؟

روش

این پژوهش از نظر هدف از نوع بنیادی و از نظر روش، توصیفی از نوع تحلیل محتوا بود. جامعه آماری گیرنده کتاب‌های مطالعات اجتماعی پایه سوم تا ششم سال تحصیلی ۱۴۰۰ - ۱۳۹۹ است. به ترتیب، تعداد صفحات کتب مطالعات اجتماعی پایه سوم تا چهارم برابر با ۹۸، ۱۱۲، ۱۲۹ و ۱۵۲ بود. با توجه به ماهیت موضوع از روش تمام‌شماری استفاده و واحد تحلیل صفحه (متن، تصویر، پرسش‌ها یا فعالیت‌ها) بود. ابزار جمع‌آوری اطلاعات فرم واری مضمون بر مؤلفه‌های نظریه Webster (2007) بود: مؤلفه تجارب چالشی، تنظیم هیجانی، مرور و تأمل بر زندگی، گشودگی به تجربه و شوخ‌طبعی (به نقل از چراغی و همکاران، ۱۳۹۴). برای بررسی روایی از روش محتوایی و جهت تعیین پایایی از روش توافق ارزیابان استفاده شد. بر این اساس فرم تحلیل محتوا در اختیار ۲ نفر از متخصصان قرار گرفت و ضریب توافق آن‌ها در حدود ۰/۸۶ محاسبه شد.

در این تحقیق، از روش آنتروپی شانون^۱ برگرفته از تئوری سیستم‌ها برای پردازش نتایج استفاده شد؛ که افزون بر فراوانی داده‌ها، به بار اطلاعاتی و اهمیت داده‌ها نیز توجه می‌کند. در این مطالعه، مجموع فراوانی‌های به‌دست‌آمده برحسب مؤلفه‌ها به تفکیک شاخص در یک جدول جمع‌آوری شد و سپس، اطلاعات در سه مرحله تحلیل شانون قرار گرفت. بر این اساس، ابتدا داده‌ها بر اساس مرحله اول روش آنتروپی شانون به‌صورت داده‌های بهنجار درآمد. در مرحله دوم، بار اطلاعاتی هر مقوله محاسبه شد و در مرحله سوم، ضریب اهمیت هر یک از مقوله‌ها با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله‌ها به دست آمد. هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتر باشد از درجه اهمیت بیشتری برخوردار است (چراغی و همکاران، ۱۳۹۴).

ارائه نشده است. برای نمونه در اشعار سعدی بر ارزش خرد تأکید شده و مولانا در قیاس با تصویر مازلو از انسان خودشکوفای، انسان خردمند را با آگاهی از واقعیت‌های هستی، پذیرش خویشتن، دیگران و طبیعت، توجه به مسئولیت‌ها و مسائل بیرون از خویشتن، تجربه‌های مکرر زندگی و نوع‌دوستی سراییده است (عسلی، ۱۳۸۹). ابیات زیر نمونه‌هایی از این گفته است:

باری تو بهل کام خود و نور خرد گیر
کاین کام تو را زود به ناکام رساند
(مولانا)

نخواهد که بیند خردمند، ریش
نه بر عضو مردم، نه بر عضو خویش
(سعدی)

خرد رهنمای و خرد دلگشای
خرد دست گیرد به هر دو سرای
(فردوسی)

با توجه به اهمیت این مفهوم در اندیشه ایرانیان، لازم است در کتاب‌های درسی از دوران آغازین آموزش در جهت پرورش کودکانی خردمند دقت کافی اعمال شود، زیرا از یک سو، گسترش خرد نیازمند گذراندن برنامه آموزشی طولی است (Roberts et al., 2006) و همچنین، کتاب درسی یکی از عناصر مهم در نظام آموزش و پرورش است که در تحقق اهداف نظام آموزشی نقش اساسی دارد. مطالعات اجتماعی درسی است که به‌طور مستقیم به آموزش بسیاری از مسائل زندگی می‌پردازد. بر اساس سند تحول بنیادین، به دنبال ایجاد پایه ششم ابتدایی، این درس به‌منظور تربیت فردی و اجتماعی افراد با‌طراحی گردید تا بتواند زمینه‌ساز توجه به مفاهیم تربیتی، روان‌شناختی، شخصیتی و اجتماعی باشد (خادمی و همکاران، ۱۳۹۴).

با توجه به آنچه درباره‌ی اهمیت خرد و رسالت کتب مطالعات اجتماعی گفته شد، این پژوهش بر آن است تا میزان توجه به مؤلفه‌های خرد در کتاب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی را بررسی نماید. بر این اساس، پژوهش پیش رو با

یافته‌ها

جدول ۱.

نمونه‌ای از کدگذاری در تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی بر اساس مؤلفه‌های خرد

ردیف	پایه	شماره صفحات	فراوانی
تجارب زندگی	سوم	ص ۶ (ایجاد امکان تصمیم‌گیری درباره‌ی موضوعات مهم در موقعیت‌های دارای انتخاب‌های متعارض)	۱۲ صفحه
	چهارم	ص ۱۰ و ۱۲ (یادگیری حل مسائل در رویارویی با تصمیم‌های متعارض زندگی)	۳ صفحه
تجارب زندگی	پنجم	ص ۵ (یادگیری رفتارهای اجتماعی اساسی برای داشتن زندگی خردمندانه)، ص ۱۸ (فرصت انجام همکاری و کار تیمی در جهت حفاظت از محیط‌زیست)	۱۱ صفحه
	ششم	ص ۱۶ و ۱۷ و ۱۹ و کاربرد ۳ (فرصت تصمیم‌گیری در موقعیت‌های چالشی و پشت‌گذراندن تصمیم‌های دشوار و متعارض)	۱۸ صفحه
مرور و تأمل	سوم	ص ۴ و ۵ (اندیشه درباره توانمندی‌های متغیر دوران کودکی)، ص ۶ (برقراری ارتباط میان تجارب و مسائل آینده)	۹ صفحه
	چهارم	کاربرد ۲ (مقایسه محل زندگی در سالیان گذشته به منظور کسب بینش درباره روند زندگی)	۲ صفحه
	پنجم	ص ۹۶ (یادآوری خاطرات محرم در سال‌های گذشته و تلاش برای شناسایی نوع همکاری گروهی در این ایام برای درک مفاهیم مشارکت)	۲ صفحه
تجارب زندگی	ششم	ص ۵۵ (یادآوری سفر به شهرهای مختلف بیان و تجربیات آن‌ها و تلاش برای گرفتن درس‌های بزرگ از آن‌ها به منظور بهبود زندگی خود)	۱ صفحه
	سوم	ص ۱۴ (حساسیت به عواطف انسانی)، ص ۱۷ (پرورش روحیه همدلی از راه دعا برای دیگران)	۱۱ صفحه
تنظیم هیجانی	چهارم	ص ۲ (فرصت تجربه هیجان شادی در کنار مردم)، ص ۲ (محبت و توجه به هیجانات و احساسات افراد دیگر)	۲ صفحه
	پنجم	ص ۷ و ۸ و ۹ و ۱۰ (توجه با شناسایی انواع هیجانات و پاسخ متقابل به هیجانات دیگران)	۱۱ صفحه
	ششم	ص ۸ (پوست درک علل ارتباط با دوستان اهمیت بیان احساسات در روابط انسانی)، کاربرد ۱ (فرصت اندیشه درباره احساسات دوستان و پرهیز از بی‌اعتنایی به عواطف)	۴ صفحه
گشودگی به تجربه	سوم	ص ۸ (ترغیب افراد برای توجه به توانایی‌های مختلف انسان در انجام تجارب گوناگون)، ص ۳۱ (درک و پذیرش تفاوت مشاغل گوناگون و وظایف هر شغل)	۱۷ صفحه
	چهارم	ص ۳۰ (فرضیه‌سازی و کاوش محیط برای کشف مجهولات)، ص ۳۴ (کاوش درباره زندگی حیوانات و کشف تفاوت در زندگی آن‌ها)	۱۹ صفحه
	پنجم	ص ۳۳ و ۳۸ (ایجاد فرصت تجربه محیط‌های صنعتی و مقایسه وسایل حمل‌ونقل از قدیم تا کنون از زوایای مختلف)	۱۸ صفحه
شوخی‌طبعی	ششم	ص ۲۹ (فرصت کنجکاوی درباره روش‌های کشت و برداشت محصولات کشاورزی در محیط)	۲۰ صفحه
	سوم	ص ۳ (دیدن تولد انسان از دریچه‌ای طنزپردازانه)، ص ۹ (پرداختن به تفاوت طنز و تمسخر)	۲ صفحه
	چهارم	ص ۱۵ (تمرکز بر بازی و سرگرمی برای یادگیری مفاهیم درسی به جای فعالیت انفرادی)	۱ صفحه
	پنجم	ص ۱۵ (فرصت یادگیری‌های جمعی در کنار دوستان با سرگرمی و نشاط)	۱ صفحه
شوخی‌طبعی	ششم	ص ۴۰ (یادگیری ویژگی انواع انرژی و تفاوت آن‌ها از راه بازی، سرگرمی و دست‌کاری مواد)	۱ صفحه

فراوانی بعد مرور خاطرات و تأمل به ترتیب برابر با ۹، ۲، ۲ و ۱ صفحه؛ فراوانی بعد گشودگی به تجربه به ترتیب برابر با ۱۷، ۱۹، ۱۸ و ۲۰ صفحه و فراوانی بعد شوخ‌طبعی به ترتیب برابر با ۲، ۱، ۱ و ۱ صفحه بود.

بر اساس جدول ۱، سطح توجه کتب مطالعات اجتماعی به مؤلفه‌های خرد در نظریه وبستر نشان داده شده است. فراوانی تعداد صفحات مرتبط با بعد تجارب چالشی در کتب پایه‌ی سوم تا ششم به ترتیب برابر با ۱۲، ۳، ۱۱ و ۱۸ صفحه؛ فراوانی بعد تنظیم هیجانی به ترتیب برابر با ۱۱، ۲، ۱۱ و ۴ صفحه؛

جدول ۲.

ماتریس نرمال‌شده تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی بر اساس مؤلفه‌های خرد و بستر

مؤلفه‌ها	پایه سوم	پایه چهارم	پایه پنجم	پایه ششم	درصد هر مؤلفه
تجارب چالشی	۰/۲۷	۰/۰۷	۰/۲۵	۰/۴۱	۰/۲۷
مرور و تأمل	۰/۶۵	۰/۱۴	۰/۱۴	۰/۰۷	۰/۱۷
تنظیم هیجانی	۰/۳۹	۰/۰۷	۰/۳۹	۰/۱۵	۰/۰۸
گشودگی به تجربه	۰/۲۲	۰/۲۶	۰/۲۵	۰/۲۷	۰/۴۴
شوخ طبعی	۰/۴۰	۰/۲۰	۰/۲۰	۰/۲۰	۰/۰۳

بر اساس جدول ۲، درصد فراوانی مؤلفه‌هایی خردمندی گزارش شده است بر این اساس، مؤلفه‌های گشودگی به تجربه (۴۴ درصد)، تجارب چالشی (۲۷ درصد)، مرور و تأمل (۱۷ درصد)، تنظیم هیجانی (۸ درصد) و شوخ طبعی (۳ درصد) به ترتیب بیشترین سهم را برخوردار از مؤلفه‌های خردمندی

در مجموع پایه‌ها داشتند. حجم کتب درسی مطالعات اجتماعی به‌طور کلی برابر با ۴۹۲ صفحه بود؛ که در ۱۶۵ صفحه به مؤلفه‌های خردمندی توجه شده بود (حدود ۳۳ درصد). در این میان، بیشترین میزان توجه در کتاب پایه سوم و کمترین میزان توجه در پایه‌ی چهارم بود.

جدول ۳.

مقدار بار اطلاعاتی پایه‌های مختلف دوره ابتدایی به مؤلفه‌های خرد و بستر

شاخص	پایه	تجارب چالشی	تنظیم هیجانی	مرور/ تأمل	گشودگی به تجربه	شوخ طبعی
مقدار بار اطلاعاتی (Ej)	۰/۹۰	۰/۸۷	۰/۷۴	۰/۹۹	۰/۹۶	

بر اساس جدول ۳، پس از نرمال‌سازی داده‌ها، مقدار بار اطلاعاتی مربوط به مؤلفه‌های خرد به دست آمد. نتایج نشان داد که بیشترین مقدار بار اطلاعاتی مربوط به مؤلفه‌ی گشودگی

به تجربه با بار اطلاعاتی برابر با ۰/۹۹ و کمترین مقدار بار اطلاعاتی مربوط به مؤلفه‌ی مرور خاطرات و تأمل با بار اطلاعاتی برابر با ۰/۷۴ بود.

جدول ۴.

ضریب اهمیت مؤلفه‌های مختلف خردمندی در نظریه و بستر

شاخص	پایه	تجارب چالشی	تنظیم هیجانی	مرور خاطرات	گشودگی به تجربه	شوخ طبعی
ضریب اهمیت (Wj)	۰/۱۹	۰/۲۵	۰/۴۹	۰/۰۰۲	۰/۰۷	

بر اساس جدول ۴، ضریب اهمیت مؤلفه‌های مختلف خرد به دست آمد تا مشخص شود که کدام مؤلفه درجه اهمیت بیشتری دارد. نتایج نشان داد که بیشترین و کمترین ضریب اهمیت مربوط به بعد مرور خاطرات - تأمل و گشودگی به تجربه بود. پس چون در همه پایه‌ها تقریباً به یک اندازه به

گشودگی به تجربه توجه شده است، پس این مؤلفه از درجه اهمیت کمتری برخوردار است (نیازمند توجه کمتری است)، در حالی که توجه به بعد مرور خاطرات و تأمل، تنظیم هیجانی و تجارب چالشی در همه پایه‌ها یکسان نیست، پس باید

اهمیت و توجه بیشتری به این مؤلفه‌ها صورت گیرد و تغییر محتوای کتب باید از همین نقطه آغاز گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف پاسخ به این پرسش انجام گرفته است که آیا در طراحی و برنامه‌ی آموزش کتب درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران به مؤلفه‌های خردمندی، به‌عنوان عاملی در جهت رویارویی درست با بحران‌های جهان معاصر همچون کروناویروس توجه لازم صورت گرفته است؟ بر این اساس، از روش تحلیل محتوا به منظور تجزیه و تحلیل کتب مطالعات اجتماعی بر اساس نظریه وبستر بهره گرفته شد که در آن، کتاب‌های مطالعات اجتماعی پایه سوم تا ششم ابتدایی مورد تحلیل قرار گرفت.

بررسی پرسش نخست این پژوهش مبنی بر میزان توجه به مؤلفه‌ی گشودگی به تجربه در طراحی کتب درسی مطالعات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی نشان داد که در طراحی کتب تمام پایه‌ها به‌طوری نسبتاً یکسان به این مؤلفه توجه شده است و ضمن داشتن بالاترین بار اطلاعاتی (۰/۹۹ در جدول ۲) نسبت به دیگر مؤلفه‌ها، بیشتر مورد توجه قرار گرفته است؛ ضریب اهمیت پایین این مؤلفه ناشی از این بوده است که توجه به خردمندی در تمام پایه‌ها به یک نسبت توزیع شده و تفاوت زیادی در کاربرد این متغیر در طراحی کتب درسی در میان پایه‌ها وجود ندارد. این بدان معنا است که کنجکاوی در رویارویی با مسائل گوناگون (Furnham & Chamorro-Premuzic, 2006)، درگیری خودانگیخته با تنگناهای محیطی (Furnham et al., 2009) و پرسش - پاسخ‌های مختلف در ساختار کتب تمام پایه‌ها قابل مشاهده است. بر این اساس، محتوایی در این کتب وجود دارد که از فراگیران می‌خواهد تا برای کشف راه‌حل‌های تازه برای مشکلات رویکردی باز داشته باشند و ضمن توجه به احتمالات و چشم‌اندازها، روش‌های جدید حل مسئله را به کار برند. هرچند در کمتر تکلیفی، فرصت به چالش کشیدن باورها و نظرات دانش‌آموزان فراهم شده است. همچنین، در طراحی مباحث تاریخی به‌گونه‌ای عمل شده که پاسخ بیشتر آن‌ها در خود کتاب آمده است و کمتر فراگیران را به تحقیق و تفحص سوق می‌دهد. Chamorro & Furnham (2008) نشان داده‌اند که

پرورش راهبردهای یادگیری همبستگی اساسی با صفت گشودگی به تجربه دارد. در سبک‌های یادگیری کلب و فرای نیز بر اهمیت تجربه عینی در شکل‌گیری برخی سبک‌ها تأکید فراوان شده است (نصری و خورشید، ۱۳۹۱) و به‌نوعی نشان داده شده است که دوره آموزش ابتدایی، فراهم کردن شرایطی برای کسب تجارب ارزنده از اساسی‌ترین اهداف پرورشی است. از سوی، Digman (1990) باور دارد که پاسخ انعطاف‌ناپذیر به مشکلات زندگی نشانگر عدم برخورداری از خردمندی است و چون بسیاری از مشکلات و نیازهای انسان چندوجهی هستند، گشودگی به دیدگاه‌ها، اطلاعات، راه‌حل‌ها و راهبردهای بالقوه منجر به بروز پیامدهای بهتر برای یک فرد در رویارویی با مشکلات می‌شود. همسو با این گفته، در کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی نیز تلاش شده تا دانش‌آموزان یاد بگیرند که در مواجهه با تکالیف به بررسی احتمالات بپردازند، نظرات مخالف خود را بپذیرند و روش‌های جدید را در بررسی موضوعات گسترده به کار برند (Dortaj et al., 2018). این توانایی‌ها می‌توانند به افراد کمک کنند تا در رویارویی با بحرانی مانند گسترش پاندمی کروناویروس، این پدیده را از جهات گوناگون بررسی کنند و مقهور قدرت تخریب آن نشوند.

بررسی پرسش دوم مبنی بر سطح توجه به مؤلفه‌ی شوخ‌طبعی در طراحی کتب درسی مطالعات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی نشان داد که در هیچ پایه‌ای به این مؤلفه توجه چندانی صورت نگرفته است، زیرا فراوانی صفحات مرتبط با این مؤلفه بسیار کم و بار اطلاعاتی این مؤلفه در حدی بالا بود؛ که حاوی استنتاجی مبتنی بر پایین بودن توجه به این مؤلفه در طراحی کتب مطالعات اجتماعی در تمام پایه‌ها تحصیلی است. این یافته بدان معنا است که طراحی کتب مطالعات اجتماعی به‌گونه‌ای بوده است که ضمن خلق محیطی خشک پرسش و پاسخ‌هایی جدی، فعالیت‌هایی فاقد جنبه‌های سرگرمی و بازی ارائه داده است که نمی‌تواند دانش‌آموز را برای برخورد انعطاف‌پذیر با دنیای پرچالش و زندگی دشوار کنونی آماده سازد. شوخی می‌تواند وسیله‌ای برای بهینه‌سازی امور در آموزش و پرورش شود و اگر در کلاس به‌صورت برنامه‌ریزی شده باشد زمینه‌ی جلب توجه دانش‌آموزان را از خارج کلاس به داخل فراهم می‌کند (سادات و بدری‌گرگی، ۱۳۹۸). از

و همکاران (2015) باور دارند که تجارب چالشی نقش بسزایی در تقویت شایستگی و اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان دارد، زیرا موفقیت در چالش‌های سطح پایین با احساس صلاحیت کمتر همراه است و موفقیت‌های معنادارتر و انگیزه‌بخش‌تر مستلزم به چالش کشیدن دانش‌آموزان با تکلیف و فعالیت‌های مناسب است. پس ایجاد موقعیت‌های مناسب می‌تواند مدرسه را به‌عنوان مکانی برای یادگیری زندگی در جهان واقعی، همچون رویارویی با پاندمی کروناویروس تبدیل کند.

بررسی پرسش چهارم مبنی بر میزان توجه به مؤلفه‌ی مرور خاطرات و تأمل در طراحی کتب درسی مطالعات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی نشان داد که اگرچه بار اطلاعاتی این مؤلفه کمتر از دیگر ابعاد است، ولی همچنان بار اطلاعاتی قابل‌اعتنایی دارد (برابر با ۰/۷۴). ضریب اهمیت برابر با ۰/۴۵ برای این بعد نشان‌دهنده‌ی لزوم توجه به این عامل به‌صورت ویژه است. بر این اساس، تنها در پایه سوم به‌مرور خاطرات - تأمل توجه مناسبی صورت گرفته و در دیگر پایه‌ها این‌گونه نیست؛ یعنی کتب مطالعات اجتماعی به‌ندرت می‌توانند در فضای آموزشی موقعیتی را فراهم کنند که دانش‌آموزان بتوانند از راه مرور، اندیشه، کنکاش و تأمل دوباره خاطرات زندگی به‌منظور درک وجوه مختلف جهان جهت معنادهی، حفظ هویت، تشخیص نقاط ضعف و قوت خود، مواجهه با مشکلات آموزنده، آگاهی از ناشناخته‌ها و کسب بینش از تجارب معناگرا گام بردارند. بیلنس و استادینگر (1992) باور دارند که افراد خردمند در زمینه‌ی مرور زندگی خود متخصص هستند. چنین دیدگاهی حاکی از یک توالی تاریخ - اثر است؛ که به‌موجب آن، پیدایش ابتدایی خرد به فرد امکان می‌دهد که زندگی خود را به‌طور مؤثر مرور کند. تمایل به بررسی زندگی شخصی پیش‌شرط رشد خرد است (Randall & Kenyon, 2002). بازنگری زندگی مکانیسمی است که رشد یکپارچگی زندگی را به دنبال دارد. در کوتاه‌مدت، مرور زندگی، فرصت‌هایی برای شناسایی نقاط قوت و برطرف کردن ضعف‌ها ایجاد و امکان کشف معنای زندگی را فراهم می‌کند (Dortaj et al., 2018).

بررسی میزان توجه به مؤلفه‌ی تنظیم هیجانی در طراحی کتب درسی مطالعات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی نشان داد که بار اطلاعاتی این مؤلفه برابر با ۰/۸۷ و ضریب اهمیت آن برابر با

سویی، شوخ‌طبعی تأثیرات بسیاری بر روی سلامت روحی و جسمی افراد دارد و باعث ایجاد جو دوستانه در روابط افراد و همچنین بروز احساسات و افکار مثبت در دانش‌آموزان می‌شود (حسین‌بر و سپاهیان، ۱۳۹۴). همچنین، دیدگاه نظریه‌پردازان بر این است که شوخ‌طبعی می‌تواند فرایندهای شناختی، عاطفی و اجتماعی زمینه‌ساز پرورش خلاقیت را برانگیزاند (Wood et al., 2011) و شرایط محیط کاری را بهبود دهد (Lang & Lee, 2010). شوخی به افراد کمک کند تا در جهان متأثر از گسترش کروناویروس، راه‌های جدیدی جهت حل مشکلات بیابند (Amabile & Pillemer, 2012) و در رویارویی با تأثیرات منفی ناشی از پاندمی کروناویروس و در هنگامه‌ی تأکید بر فاصله اجتماعی به دلیل اهمیت دادن به برقراری روابط دوستانه با تولید واکنش‌های عاطفی مثبت موجب بهبود بافت آموزشی مدارس می‌گردد (Stevenson et al., 2014؛ Robert & Wilbanks, 2014). درنهایت، شوخ‌طبعی باعث افزایش اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان شده و کنجکاوی آنان را تحریک می‌کند و در نتیجه، موجب کاهش خستگی هیجانی و بهبود کارایی می‌شود. ضمن این‌که افزایش قدرت فراخوانی حافظه در دانش‌آموزان را به دنبال دارد (Badli & Dzulkipli, 2013).

بررسی پرسش سوم این پژوهش مبنی بر میزان توجه به مؤلفه‌ی کسب تجارب چالشی در طراحی کتب درسی مطالعات اجتماعی دوره‌ی ابتدایی نشان داد که بار اطلاعاتی مربوط به این مؤلفه برابر با ۰/۹۰ و ضریب اهمیت آن برابر با ۰/۱۹ بود که بیان‌گر لزوم توجه به این مؤلفه است؛ زیرا بر اساس فراوانی صفحات کتب درسی آشکار است که در تدوین کتاب مطالعات در پایه‌ی چهارم، نسبت به دیگر پایه‌ها، در ارتباط با این مؤلفه غفلت شده است. با این وجود، در پایه ششم توجه بیشتری به قرار دادن دانش‌آموزان در تنگناها و موقعیت‌های تعارض‌برانگیز جهت گرفتن تصمیم‌های اساسی و بنیان نهادن بنایی برای بخش‌های مهم هویت خود مانند وطن‌پرستی صورت گرفته است. در تبیین ضرورت توجه به بازنگری کتاب مطالعات پایه چهارم باید گفت که چون خرد در رویارویی مستقیم با چالش‌های دشوار، یافتن راه‌حل‌های مثبت برای مشکلات بحرانی و سازگاری مثبت با شرایط استرس‌زای نهادینه می‌شود (Dortaj et al., 2018). Schmidt.

منابع

- چراغی، ف.، کدیور، پ.، عسگری، ع. و فرزاد و. (۱۳۹۴). مفهوم خرد بر پایه‌ی دو رویکرد نظری متفاوت: یک همبستگی بنیادی. *فصلنامه تازه‌های علوم شناختی*، ۱۷(۳)، ۴۷-۶۸.
- حسین‌بر، م. ا.، سپاهیان، ع. و مسلم‌پور، م. (۱۳۹۴). بررسی رابطه شوخ‌طبعی و خندیدن با سلامت جسم و روان و روابط اجتماعی دانش‌آموزان مدارس متوسطه دوره دوم شهر سراوان، دومین کنفرانس ملی و اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در علوم انسانی، تهران، ایران.
- خادمی، م.، محمدی، م.، ناصری جهرمی، ر. و منصوری، س. (۱۳۹۴). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی برحسب مهارت‌های اجتماعی. *مجله تعلیم و تربیت*، ۱۲۶، ۱۱۳-۱۴۰.
- عسلی، م. (۱۳۸۹). بررسی تطبیقی انسان کامل در روان‌شناسی و عرفان. *فصلنامه تخصصی ادیان و عرفان*، ۷(۲۶)، ۱۸۴-۲۱۰.
- مرادی، ش.، کردنوقابی، ر.، یعقوبی، ا. و رشید، خ. (۱۳۹۷). تبیین خرد بر مبنای دارایی‌های تحولی و میانجی‌گری بالندگی (ارائه مدلی علی). *مجله پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۱۲(۴۱)، ۷-۲۵.
- نصری، ص. و خورشید، ع. (۱۳۹۱). بررسی ارتباط چندگانه‌ی ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان. *مجله‌ی روان‌شناسی مدرسه*، ۱(۴)، ۱۰۴-۱۲۴.
- وجدانی، ف. (۱۳۹۱). نقد خرد در شاهنامه. *پژوهش در زبان و ادبیات فارسی*، ۲۴، ۴۱-۵۳.
- سادات، س. و بدری گرگری، ر. (۱۳۹۸). آموزش شوخ‌طبعی به معلم و تأثیر آن بر فرسودگی تحصیلی در دانش‌آموزان. *پژوهش‌نامه روان‌شناسی مثبت*، ۴(۴)، ۱۳-۲۴.

Reference

- Abdollah pour, M. A. (2021). Psychometric properties of the short version of the character strengths in teachers. *Journal of research in educational systems*, 15 (52), 1-25. [In Persian].
- Amabile, T. M., & Pillemer, J. (2012). Perspectives on the social psychology of creativity. *Journal of Creative Behavior*, 46 (1), 3-15.
- Ardelt, M. (1997). Wisdom and life satisfaction in old age. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 52, 15-27.
- Ardelt, M. (2000). Antecedents and effects of wisdom in old age: A longitudinal perspective on aging well. *Research on Aging journal*, 2, 360-394.
- Ardelt, M. (2003). Empirical assessment of a three-dimensional wisdom scale. *Research on Aging*, 25, 275 - 324.

۰/۲۵ بود؛ یعنی این مؤلفه دارای بار اطلاعاتی بالا و ضریب اهمیت مناسب است. بر این اساس، در پایه سوم و پنجم، سطح توجه به بعد تنظیم هیجانی نسبت به پایه‌های دیگر بیشتر بود و تفاوت زیادی در میزان توجه به این مؤلفه در پایه‌های مختلف وجود داشت. درحالی‌که طراحان کتب درسی باید به‌منظور کسب آمادگی و توانایی برای رویارویی مثبت و سازنده با هیجانات نیرومند در دانش‌آموزان با دیدی همگن به طراحی فعالیت‌ها و تکالیف پردازند (Ardelt, 1997)، زیرا حساسیت به عواطف انسانی، تنظیم عاطفی و بیان مناسب احساسات عناصر اصلی در عملکرد بهینه و سلامت روان فردی هستند و در ایام پرتلاطم گسترش پاندمی کروناویروس که افراد به طریق گوناگون در معرض اضطراب روانی قرار دارند، این توانمندی می‌تواند بسیار یاری‌رسان باشد.

روی‌هم‌رفته، در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی توجه متناسب و مناسبی نسبت به مؤلفه‌های خردمندی صورت نگرفته است و ضرورت تغییر در محتوای کتب درسی صورت وجود دارد؛ زیرا هدف کتب مطالعات اجتماعی پرورش دانش‌آموزانی رشدیافته در جهت زندگی مطلوب فردی و اجتماعی، سازگاری و تعامل مثبت با جهان پیرامون و تسلط بر زندگی در جهان پرتلاطم کنونی است. اصلی‌ترین محدودیت این پژوهش عدم امکان استناد به نتایج پژوهش‌های مشابه در زمینه‌ی سطح خردمندی در انواع کتب درسی مقاطع مختلف آموزشی بود، زیرا خرد، در غباری از کوتاهی و قصور در تدوین کتب درسی بی‌اثر مانده است. ازجمله پیشنهادها برای کاربردی این پژوهش این است که محققان ضمن تلاش برای بررسی سطح خردمندی در کتب درسی دیگر مانند کتاب تفکر و سواد رسانه‌ای و مقاطع تحصیلی دیگر، زمینه‌ی کسب درکی جامع از مؤلفه‌های خردمندی در تألیف کتب درسی را فراهم آورند و در گام بعد، تهیه محتوای مناسب به‌منظور کاربست در طراحی کتب را ممکن سازند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

- Moradi, S., Kordnoghi, R., Yaghoubi, A., & Rashid, Kh. (2018). Explanation of wisdom based on transformational assets and mediating of thriving (providing a causal model). *Journal of Research in Educational Systems*, 12 (41), 7-25. [In Persian].
- Nasri, S., Khorshid, A. (2012). Investigating the Multiple Relationship between Students' Personality Traits and Learning Styles. *Journal of School Psychology*, 1 (4), 124 - 104. [In Persian].
- Noftle, E. E., Schnitker, S. A., & Robins, R. W. (2011). Character and personality: Connections between positive psychology and personality psychology. In K. M. Sheldon, T. B. Kashdan, & M. F. Steger (Eds). *Designing positive psychology: Taking stock and moving forward*. 207-227.
- Peterson, C., & Seligman, M. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. New York: Oxford University Press.
- Polizzi, C., Lynn, S.J., Perry, A. (2020). Stress and Coping in the Time of COVID-19: Pathways to Resilience and Recovery. *Clinical Neuropsychiatry*, 17 (2), 59-62.
- Randall, W. L., & Kenyon, G. M. (2002). Reminiscence as reading our lives: Toward a wisdom environment. In J. D. Webster & B. K. Haight (Eds.), *Critical advances in reminiscence work: From theory to application*, 233-253.
- Raofi, A., Takian, A., AkbariSari, A., Olyaeemanesh, A., Haghghi, H., Aarabi, M. (2020). COVID-19 Pandemic and Comparative Health Policy Learning in Iran. *Arch Iran Medication*. 23 (4), 220-234.
- Robert, C., & Wilbanks, J. E. (2012). The wheel model of humor: Humor events and affect in organizations. *Human Relations journal*, 65 (9), 1071-1099.
- Roberts, B. W., Walton, K. E., & Viechtbauer, W. (2006). Patterns of mean-level change in personality traits across the life course: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 132(1), 1-25.
- Schmidt, J. A., Kackar, H. Z., Strati, A. D., Shumow, L. (2015). The Role of Challenge in Students' Engagement and Competence in High School Science Classrooms: Hispanic and non-Hispanic Whites Compared, *NCSSS Journal*, 20 (1), 20 - 26.
- Sternberg, R. J., Jarvin, L., & Grigorienco, E. L. (2009). *Teaching for wisdom, intelligence, creativity, and success*. Thousand Oaks: Corwin A SAGE Company.
- Stevenson, C. E., Kleibeuker, S. W., De Dreu, C. K., & Crone, E. A. (2014). Training creative cognition: adolescence as a flexible period for improving creativity. *Frontiers in Human Neuroscience*, 8, 827.
- Thomas, M. L., Bangen, K. J., Ardel, M., Jeste, D. V. (2017). Development of a 12-item abbreviated Three-Dimensional Wisdom Scale (3D-WS-12): item selection and psychometric properties. *Assessment journal*, 24 (1), 71-82.
- Vejdani, F. (2012). Wisdom Critique in Shahnameh. *Persian language and literature research*. 24, 53 - 41.
- Woods, R. E., Beckmann, N., & Rossiter, J. R. (2011). Management humor Asset or liability? *Organizational psychology review journal*, 1 (4), 316-338.
- Yang, S. Y. (2014). Wisdom and learning from important and meaningful life experiences. *Journal of Adult Development*, 21 (3), 129-146.
- Ardelt, M. (2004). Where can wisdom be found? A reply to the commentaries by Baltes and Kunzmann, Sternberg, and Achenbaum. *Human Development*, 47 (5), 304 -307.
- Asadi, S., Khorshidic, R., & Gluc, J. (2019). Iranian children's knowledge about wisdom. *Cognitive Development*. 52, 1-14.
- Asali, M. (2010). A Comparative Study of the Perfect human in Psychology and Mysticism. *Specialized Quarterly of Religions and Mysticism*. 7 (26), 184 - 210. [In Persian].
- Badli, T. S., & Dzulkifli, M. A. (2013). The effect of humor and mood on memory recall. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 97, 252-257.
- Bruyaa, B., & Ardel, M. (2018). Wisdom can be taught: A proof-of-concept study for fostering wisdom in the classroom. *Learning and Instruction*. 58, p 106 - 114.
- Cheraghi, F., Kadivar, P., Askari, A., & Farzad, V. (2015). The concept of wisdom is based on two different theoretical approaches: fundamental correlation. *Cognitive Science News Quarterly*. 17 (3), 47 - 68. [In Persian].
- De Dreu, C. K. (2006). When too little or too much hurts: Evidence for a curvilinear relationship between task conflict and innovation in teams. *Journal of Management*, 32 (1), 83-107.
- Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual Review of Psychology*, 41, 417- 440.
- Dortaj, F., Kord Noghi, R., Ferrari, M., Jahan, F., Esmaeili, S. (2018). Investigating Validity and Reliability and Factor Analysis of Webster's Wisdom Questionnaire in Iran. *Journal of Learning and Memory Psychology*, 1 (1), 7-19.
- Fardin, M. (2020). COVID-19 and Anxiety: A Review of Psychological Impacts of Infectious Disease Outbreaks. *Arch Clin Infect Dis*. In Press: 102779.
- Furnham, A., Chamorro-Premuzic, T. (2006). Personality, intelligence, and general knowledge. *Learning and Individual Differences journal*, 16, 79-90.
- Furnham, A., Monsen, J., Ahmetoglu, G. (2009). Typical intellectual engagement, Big Five personality traits, approaches to learning and cognitive ability predictors of academic performance. *British Journal of Educational Psychology*, 79, 769-82.
- Husseinbor, M., Sepahian, A., & Muslumpour, M. (2014). Investigating the Relationship between Humor with Physical and Mental Health and Social Relations of Secondary School Students in Saravan, Second National Conference and First International Conference on New Research in Humanities, Tehran, Iran. [In Persian].
- Jiang, X., Denga, L., Zhu, Y., Jia, H., Taoc, L., Liua, L., Yanga, D., Jia, W. (2020). Psychological crisis intervention during the outbreak period of new coronavirus pneumonia from experience in Shanghai. *Psychiatry Research*, 286, 112 - 116.
- Khademi, M., Mohammadi, M., Naseri Jahromi, R., & Mansouri, S. (2015). Content analysis of the sixth elementary social studies books in terms of social skills. *Education journal*. 126, 113 - 140. [In Persian].
- Lang, J. C., & Lee, C. H. (2010). Workplace humor and organizational creativity. *The International Journal of Human Resource Management*, 21 (1), 46-60.